

Strid om Kirkestole.

Ved HENR LAURSEN.

CHRISTIAN IV.s norske Kirkeordinans 1607 bestemte om Stolestaderne i Kirken: "Denne høffuiske ydmyghed bør at holdis, at naar nogen aff en Stoel uddøer, oc anden i den sted indkommer, da skal altid den eldste staa nest gangen, oc siden de andre, som de ere gamle til paa rad effter huer andre, Gud vil her eller nogensted ingen Hoffmod lide, icke skulle heller vore Befallingsmend lade det skee foruden tilbørlig straff, i huo som helst sligt offuermodeligen brugendis vorder. Paa Landsbyerne følger Stolstadit Gaarden oc dennem som der udi boer, oc icke Slectningen eller Foruante, som aff gammel tid holdit oc vent haffuer (efterdi huer giffuer sin Tiende aff den grund han i brug haffuer), dog saa høffuiskeligen, at de unge ydmyge sig for de gamle, og beuise dennem ære, effter vor Herris fierde Budord, oc som tuctige Christen bør at gjøre". Disse Regler blev siden optaget i Christian V.s danske Lov 1683, (2-22-47 flg.), men med den Tilføjelse til Aldersreglen: "dog enhvers Stand herudi upræjudiceret", altsaa at der ogsaa skulde tages Hensyn til Rang og Stand.

Der blev rig Lejlighed til at gøre Brug af disse Lovbestemmelser. Mangfoldige Tvistigheder om Kirkestole blev bragt for Retten, baade for Landemodeme og de verdslige Domstole helt op til Højesteret, ja,, undertiden maatte der et kongeligt Reskript til for at gøre Ende paa Trætten. Snart drejede det sig om Retten til en Kirkestol, snart om Forsædet i Stolen. Det kan ikke nægtes, at det stadig var Kvinderne, som ikke kunde forliges om Pladsen i Stolen - den eneste Undtagelse, jeg kender, er omtalt her nedenfor under Ydby Kirke. Selv med Kendskab til det menneskelige "Hoffmod" maa man forbavses ved at se, hvor tit det baade i Købstad- og Landsbykirker under Gudstjenesten kom til Klammeri og Haandgribeligheder mellem Kvinder, som søgte at erobre eller forsvare de øverste (yderste) Pladser i Stolen.

Allerede i 1572 faldt der Dom ved Viborg Landsting i en Trætte om et Stolestade i Gedsted Kirke, hvor Thord Michels ens Hustru, skønt hun var ung, gjorde Krav paa at sidde øverst, oven for alderstegne Dannekvinder. Og endnu saa sent som 1824 førtes der Proces om det øverste Stolestade i Lem Kirke. Men især i den sidste Del af det 17. og den første Del af det 18. Aarhundrede synes Stolestridighederne at have grasseret. Alene i Aalborg Stift nævnes saadanne i Biskop Bircherods Dagbøger mellem Aarene 1694 og 1706 i Raabjerg, Kollerup, Hvidbjerg vesten Aa, Voer, Sæby, Vraa, Stenum, Tornby, Gøttrup og Aalborg. I Hvidbjerg havde Enevold Kaas paa Lyngholm egenmægtig tilegnet sig 7 Stolestader i Kirken, som han paastod havde hørt til hans Gaard i mindst 100 Aar. Men ellers var det mest Forsædet, der stredes om. Saaedes havde i Vraa Kirke en ung Tjenestepige sat sig næst op til en gammel Kone, og da dennes Døtre, som var gamle Piger, kom og vilde sætte sig hos deres Moder, hindrede hun dem med Vold og Magt deri, hvilket skete, medens Præsten stod for Alteret. I Voer Kirke var der under Gudstjenesten den 11. Februar 1696 forefaldet "en forargelig Action, idet to unge Piger kom i Trætte om Højsædet og derover vexlede Næveslag og Ørefigen med

hverandre og foraarsagede udi Kirken en stor Tumult". I Sæby havde "tre Borgerdøtre Søndagen den 8. Marts 1696 under Aftensangsprædiken dragets i Kirken om Oversædet i Stolen, sat sig i hinandens Skød, stødt hinanden omkring med Ulyd og Skændsord etc."

De stridbare Damers Stole-Klammerier gav ogsaa Englyd i Litteraturen. Holberg og andre samtidige Satirikere, som Wilh. Helt og Chr. Falster, kappedes om at snerte "den utidige Rangsyge".

Kom, gak i Kirken ind! Man læser og man sjunger,
ja, Orgelværket gaar, saa det i Kirken runger.

.....
Se der til Ludse Gerts, hvad Skælden og hvad Banden
hun har med Karen Smeds, det synes, de hinanden
i Haaret snart faar fat, saa heftig gaar det til,
den ene oven for den anden sidde vil.

- at de endog i Kirken kan
om Rangen slaas og rives
saa Præsten hartad Mellemand
maa være, naae de kives.

Hørdum Kirke.

1631 den 15. August lod Christen Nielsen af Hassing føre et Tingsvidne angaaende en Stolestade i Hørdum Kirke. Vidnerne erklærede edelig, at de Kvinder, som har boet i Mellemølle og i Anders Poulsens Gaard i Hørdum, har altid søgt den Stolstand i Hørdum Kirke, som Karin Knudsdatter nu søger, og som er den femte Stol fra oven, og des midlertid har Konen fra Anders Poulsens Gaard stedse staaet uden for Konen fra Mellemølle i Stolen. Ydermere vidnede Peder Jensen i Tøttrup, at i Pestilensstiden¹⁾ stod Konen fra Mellemølle uden for Steffen Krabes Kone, som da boede i Anders Poulsens Gaard.

Endvidere fremstillede Christen Nielsen Vidner, som forklarede, at de nærværende hos var i Hørdum Kirke Søndagen den 7. August sidst forleden, efter at Prædiken og Gudstjeneste var endt, og da hørte de, at Anders Poulsen i Vester Hørdum sagde:

"I Dannemænd Clemed Therkilsen og Poul Madsen²⁾, forbyd mig Christen Niensens Kone i Mellemølle at komme i den Stol til min Hustru". Og da Sognefolkene af Præsten og andre blev tilspurgt, hvorledes det plejede at være med deres Stolstand, da sagde Anders Poulsen til Christen Nielsen: "Jeg haver ikke en Tønne Rugmel at give, for at min Kone skulde staa yderst i Stolen", og videre: "Jeg skal vel tæmme dig og finde paa et andet Raad", og ydermere sagde han til Christen Nielsen: "Est du ærlig, saa mød mig i Morgen paa fastende Hjerte³⁾".

Siden kom det til Sammenstød mellem de to Koner:

1632 den 12. April fremstillede Peder Callisen, Foged paa Irup, Vidner for Retten, som vidnede, at de Paaskedag

¹ Pesten 1602.

² Kirkevængerne.

³ ["Est du en honnet Cavalier, saa møder du mig Klokken 8 i Aften; hvis du ikke møder, holder jeg dig for en Cujon". Holberg: Den Vægelsindede, III-1]

nu sidst var i Øster Hørdum Kirke og da saa, at Karin Lasdatter i Mellemølle stod i hendes Stol i Kirken, og da Præsten stod for Alteret under Gudstjenesten, da kom Karin Josepsdatter, Anders Poulsens Hustru i Vester Hørdum, gangendes ind i samme Stol og stod forved hende og straks stødte til hende med hendes Side og Laar, saa Karin Lasdatter faldt omkuld i Stolen, og Karin Lasdatter gjorde hende ingen Overlast, ejheller befattede de sig noget med Haandsgerning paa hverandre.

Samme Dag afhjemlede fire Synsmænd deres Syn i saa Maader, att dj i dagh her vid thinged war thill sion thill Karin Lasdatter, Christen Nielsens quon i Meld mølle. Først en blaa kind slæe paa hindes vinster arm, en blaae plet paa, hinders vinster side och en, blaae kiend plet paa hinders vinster laar, som hun nu her for domb med helgens Eed sigted og schyltt Karin Josepsdatter, Anders Poulsens hustru i Hørdum for att hun paa paasche dagh sist stødte hinder om kuld i Hørdum Kierche, och da fich hun samme schade aff dj stien eller threer, som var lagt i stoullen att sette fødr paa.

Den 3. Maj forpligtede Anders Poulsen i Hørdum sig paa Tinget til at udgive til Hørdum Kirke 5 Rigsdaler til St. Michelsdag førstkommende og 5 Rigsdaler til St. Hansdag og klarede dermed al den Misforstaelse, Trætte og Uenighed den Kirkefred⁴) anlangende, og siden skal Anders Poulsens Kone staa indenfor Christen Nielsens Kone i Mellemølle, om de ganger i Stol sammen, og dermed være gode Venner. Og hvem som gør den anden Uret efter denne Dag med Ord eller Gerninger, skal give sin Husbond 1 Pund⁵) Havre.

Et Par Menneskealdre senere forefaldt et nyt Oprin i Kirken.

1697 den 25. November havde Jens Bloch, Fuld mægtig paa Irup, paa sin velbyrdige Husbond Landsdommer Helverskov til Irup og Øland hans Vegne, stævnet Mads Krabbes Kone i Tøttrup og hendes Pige Maren Bojesdatter, Jens Michelsens Datter Maren Jensdatter i Tøttrup og Christen Gades Kone og Datter Else Christensdatter i Hørdum til Tinget for at paahøre Vidner angaaende deres uskikkelige Forhold under Tjenestens Forretning i Hørdum Kirke Allehelgensdag. Og fremkom da Jens Jensen i Koldby med flere, som vidnede med Ed efter Loven, at de Allehelgensdag var i Hørdum Kirke, hvor da iblandt andre ogsaa indkom Maren Bojesdatter og Maren Jensdatter under Sangen førend Præsten gik i Prædikestolen, og de gik ind i Stolen til Christen Gades Kone og Datter; Maren Jensdatter gik først til Stolen, og de fulgtes saa ad ind i Stolen og blev staaende forved Christen Gades Datter, og de toges med hverandre, og de to vilde have trængt sig ind imellem Christen Gades Kone og hendes Datter. Saa tog Christen Gades Kone sin Datter til sig i Stolen, og Maren Jensdatter satte sig saa inden for Christen Gades Datter ved Muren, Maren Bojesdatter blev staaende forved Christen Gades Datter, men lidt efter gik hun ud af Stolen og ind i en anden bagved.

Maren Bojesdatter var tilstede i Retten og blev tilspurgt af Jens Bloch, om hun kunde nægte noget af det, der var vidnet paa hende, og om nogen havde befalet

hende, at hun skulde rykkes og slides med Christen Gades Datter i Kirken om deres Stolestade. Hun svarede, at ingen havde befalet hende det, men som hun er ældre end som Christen Gades Datter, der endnu ikke har været til Guds Bord, mente hun ogsaa, at hun maatte staa uden for hende.

Jens Bloch tilspurgte samtlige Vidner, om de saa, at Christen Gades Kone gjorde nogen Ustyr i Kirken eller Øvede nogen Overlast enten med Hug, Stød eller Slag, hvortil de svarede nej, de saa ikke, at hun gjorde nogen Forhindring, uden at hun stødte Maren Bojesdatter ind i Stolen og tog sin Datter til sig.

Efter Domsstævning til den 16. December, hvor ingen af de anklagede mødte til Gensvar, blev Dom afsagt: Da efter til tahle och denne sags beskaffenhed kiendes saaledis: at som med tings vinde af 25. Novbr. sidst afviget bevises, at Maren Bojesdatter och Maren Jenssdatter af Tøttrup, saa vel som Christen Gadis Kone och datter Elsse Christensdatter af Vester Hørdum udi Kirchen hafve verit uskichelige, dog ey sees de gudstjenesten i nogen maader at hafve forhindret, och deris Velborne Hossbonde Hr. Landsdommer Helverskov nu dem lader søge ved Retten for slig forøfvelse, da vider Jeg ey rettere her om at kiende, at joe en hver af samme personer bør at bøde til dens Velbyrdige Herskab penge toe rix Daler, och om de ey hafve middel at bøde med da at straffis i fengsel paa vand og brød efter loven i 8te dage, och bøer de derforuden at betale denne procissis bekostning med penge toe Sletdaler och det altsammen inden 15 dage under Rettens videre Execution.

Hvidbjerg v. Aa Kirke.

1689 den 5. December fremstillede Laurs Christensen i Madstedgaard for Retten Beskikkelsesmændene Jens Mortensen i Søndergaard og Christen Laursen i Istrup, som med oprakte Fingre og Ed efter Loven tilstod, at de den 16. September efter Herredsfogdens Befaling var hos de ældste Folk, som findes i Hvidbjerg Sogn, og som for Alderdoms og Svagheds Skyld ikke selv kan komme til Tinget, og da vidner enhver for dem efter sine Aar og Alder, som de længst kunde mindes, at der ingen anden havde søgt eller ganget i Madstedgaards Stol i Hvidbjerg Kirke eller haft Stolestad der end Madstedgaards Folk, og at ingen af Hvidbjerg Mølle havde søgt Madstedgaards Stol, førend Peder Christensen kom til Hvidbjerg Mølle.

Lodbjerg Kirke.

1648 den 3. August. Chr. Christensøn i Hassing paa hans vellb. her och hosbonds⁶) vegne her i dag den 3. Tingh som hand beretter i 2 tingh till forn gijort haffuer och fremb eschit miening⁷) Lodbierigh sogne mend, om di villorffuis⁸) och nøyes med den stuoll staa i Lodbierigh Kirche, som nu sist er gijort vdi heridsprovesten saa vell som Ridefouget aff Vesteruigh och Ørumb saa och aff Kirchi vergene der i sognet och prestens med hiellper der samme steds dieris offuerverrels, efftersom di haffuer skyfft och dielit samme stuoll staa vdi forneffte Kirche imellumb forneffnte sogne mend, och di nu villde gijffue

⁴ det Brud paa Kirkefreden.

⁵ 4 Tønder.

⁶ Christoffer Hvas, Lensmand paa Ørum.

⁷ samtlige.

⁸ være tilfreds med.

hannem suar der paa. Saa møt her till giensuar (9 navngivne Mænd), som alle sambdrecteligen suarede och sagde Jaa, att di orffuis och nøys vell med fomeffnte stuoll schyfft, som nu sist bleff gjort och schyfft vdi forneffnte Lodbierigh Kirche. Och ingen fliere der møt i dag till nogen suar att gijffue aff forneffnte Lodbieigh soggen ind som forneffnt stander.

Chr. Christensøn paa hans vellb. her och hosbonds vegne gauff last och klage offuer Madts Pouells øns quon i Skoustedt ved naffn Kirsten Christensdotter, Chr. Michells øns quon ibm. Karen Christensdotter, Olluff Clemmedsøns quon ibm. Maren Persdotter och Chr. Andersøns quon ibm An Nielsdotter och hans dotter Ellse Christensdotter ibm. for di ichi haffuer søgt och staaet vdi di stuolle vdi Lodbierigh Kirche, som de nu sist er til schyfft.

Gettrup Kirke.

1648 den 22. Juli. Niels Christensøn i Gundtoftgaard fremlagde og lod læse paa Refs Herreds Ting et saa lydende Dombrev:

Peder Jenssøn i Sinderup, dommer till Refsherritz ting, gjør vitterligt, att dær effter Guds biurd 1627 løffrdagen som var den 27. Janvarij paa fomeffnte ting var skickit Peder Laurissøn i Refsgaard paa den enne med en opsettelse⁹) her aff tingit vdgangit i dag 8 dage, lydendis iblant andit hannem vdi rette att haffve steffnit Jenns Tomissøn i Nørgietterup paa den anden side och Christen Matzøn i Gundtoftgaard, anlangende den stolstand i Gietterup kircke, Christen Matzøns hustrue stander vdi, som de omtvistis, om de quindfolck vdi den halffvegaard, Jenns Tomissøn iboer, bør att stande i forneffnte stoel hoss Christen Matzøns hustrue heller icke, efftersom der er tvistmaal imellom fomeffnte mend der om. Oc fremlagde Peder Laurissøn en tingsvidne her aff tingit vdgangen aar 1618 løffrdagen den 9. Maij 8 mend da att haffve vondit, at di saae stande for dennom den dag Matz Jenssøn i Koberøe, Olluff Jenssøn, Niels Matzøn i Koberøegaard oc Jenns Pederssøn jbidem, oc vonde med opracte fingre oc siæls ed, att dennem vdi Guds sandhed vitterligt er, att de erverendis hoss var om 21 aar emod¹⁰) heller nogit miere, i Gietterup kircke, med sognepræst oc kirekeverger, der den trette begaff sig imellom forneffnte Christen Matzøns hustrue oc Matz Ubissøns hustrue i Nørgaard om stoelstand, da bleff Christen Matzøns hustrue till nøjelijhed¹¹) tilsagt att staae i den anden stoel i Altergulffven¹²), paa nørside, for ret gaards stoelstand vdi Vestervig Closters Ridefogdis samtycke, oc ingen skulle staae i samme stoel vden de aff Gundtoftgaard, som Christen Matzøn nu vdi boer, oc altid haffr fuldt samme gaard, med miere samme vinde medfører. Oc saatte Peder Laurissøn i rette, om der bør quindfolck flere att haffve stand i den stoel videre end som forneffnte tingsvinde omformelder, imeden samme stander vid mact oc ingen anden forordning om samme kircke gjort er om stoelstand.

Saa møtte forneffnte Jenns Tomissøn oc gaff til giensvar oc formiente, att de quindfolck i den halffvegaard hand iboer, burde oc haffve stoelstand i Gietterup kircke, oc hand maatte det vide. Der til svarede Peder Laurissøn, att nochsomm kunde gjør is beviselig med tingsvinde, huor den er, oc nu i rette lagde en tingsvinde her aff tingen vdgangit aar 1618 den 25. Aprilis, 8 mend da att haffve vondit, at dennom i Guds sandhed vitterligt er, at de danneqvinder, som haffr boet i den halffvegaard Jenns Tomissøn i Nørgietterup iboer, setze haffr istanden oc søgt den neste stoel neden brixdøren, pigerne aff fomeffnte halffvegaard den nestøffverste stoel i Altergulffven. Disligiste vant Kirstine Mogensdaatter i Ydbye og Birgitte Mogensdaatter i Gundtoft i samme æd¹³), att de er fød i forneffnte halffvegaard, oc der de var i den, da stode di i samme stoel i Altergulffven, oc dieris moder stod i den stoel neden brixdøren, med miere samme vinde medfører. Da effter den leilighed saatte Peder Laurissøn vdi alle rette, om den stoelstand i Altergulffven Christen Matzøns hustrue i stander effter tingsvindes lydelse bør att følge oc ingen andre end samme tingsvinde medfører, imeden den stander vid sin fuld mact, indtill anden forordning i samme kirche bliffr gjort om stoelstand i forneffnte kircke.

Saa møtte forneffnte Jens Tomissøn oc gaff till giensvar, att efftersom der fandtis stoelstand i Gietterup kircke till de koner i den gaard, som hand iboer, førend hand kom der att boe, vilde han icke vere nogen till mode enten hans hosbond heller andre.

Da effter tiltale, giensvar oc denne sags leilighed, saa oc efterdi forneffnte Christen Matzøns hustrue effter tingsvindis lydelse bør att staae i forneffnte stoel i Altergulffven, oc icki Jenns Tomissøns stoelstand till de quindfolck i den halffvegaard, hand iboer, findis i den forneffnte stoelstand i Altergulffven, viste Jeg icke, att de koner i den halffvegaard, Jenns Tomissøn iboer, heller quindfolck bør att haffve nogen stoelstand i forneffnte Altergulff, Indtill anden forordning bliffr gjort i forneffnte kircke om stoelstand og forneffnte vinde stander vid sin mact.

Ydby Kirke.

1697 den 8. Juli. Jens Enevoldsen i Dovergaard hafde stefnet Anders Nielsen af Sinderupgaard angaaende dens omtvistede stoelstade i Ydbye Kircke och hans rette gaards stoel. Och fremlagde nu Jens Endvoldsen et tings vinde udsted her af tinget den 17. December 1696, som iblandt andet formelder: Och fremkom vindisperoner Amor Povelsen i Dover och Endvold Hansen ibm., som bestoed med opragte fingere och ed efter loven, at i dag otte dage vare de hos Michel Glarmester i Ydbye, som formedelst hans høye alder och skrøbelighed icke kunde komme til tinget och aflegge hans vinde, och berettede hand for dem at vere udi hans 90. aar och kand mindis ofver 70 aar, och vandt hand for dem med ed och opragte fingere, at imidlertid salig Niels Christensen och salig Peder Jensen boede udi Sinderupgaard, da opkom der nogen tvist och uenighed imellum dem om deris stoelstade i Ydbye kirche, angaaende hvilchen af dem

⁹ en Udfærdigelse, her om en Stævning.

¹⁰ for henved 21 Aar siden.

¹¹ til hendes Tilfredshed, efter hendes Ønske.

¹² Koret.

¹³ Maade.

som skulde sidde nderst i stoelen, och det af den aarsag formedelst den yngste af forneffnte mend blef gift førend den eldste¹⁴). Saa tog salig Endvold Pedersen, som boede i Dovegaard, salig Niels Christensen, som boede i Sinderupgaard, til sig udi hans stoel udi Ydbye Kirche, hvilchen er den samme stoel, som Jens Endvoldsen i Dovergaard endnu udi staaer, och Anders Nielsen i Sinderupgaard iche at hafve nogen rettighed til at gaae udi den stoel i Ydbye Kirche Jens Endvoldsen staaer udi, men ichun allenneste at vere en bevilling, och Sinderupgaards rette stoelstade at vere udi den stoel bedre op i Kirchen, som Holmgaards mend i gaaer.

Och nu satte Jens Endvoldsen i Rette och formeente at Anders Nielsen af Sinderupgaard bøer at søge hans rette stoelstade, som hører til hans gaard, nemblig den stoel, som Holmgaards mend i gaaer, saa vel som hand ochsaa

at betahle denne processis bekostning, huor paa hand var dom begierendis. Saa blef da forneffnte Anders Nielsen af Sinderupgaard trende gange paaraabt, men han iche til nogen giensvar at vere mødt.

Da efter tiltale och denne sags beskaffenhed kiendis saaledis: at saasom med tings vinde af 17. Decbr. 1696 bevises, at den første indkombst i Dovergaards stoel af Sinderupgaards mend at vere skeed med bevilling, och at dens rette stoelstade findis andensteds i Kirchen, sees iche Anders Nielsen til samme Dovergaards stoelstade kand hafve nogen rettighed, men tilfindis at søge hans egen gaards stoel, och Jens Endvoldsen at beholde hans gaards tilliggende stoel uprejudicerlig efter lovens anden bogs 22. cap. 48. art., och Anders Nielsen at betahle til processens omkostning penge en Rixdaler.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1950, side 85-97)

¹⁴ Efter Reskript af 2. Sept. 1635 havde den yngste Retten paa sin Side. Det hedder nemlig der, at i Tilfælde af Tvist skal ibalndt dem, som staa i én Stol sammen, den som ældst gift er, Mand eller Kvinde have Gangstadet, og saa fremdeles, eftersom enhver af de andre er gift til.